

Krležinemu konceptu pridružil že leta 1934, pozneje Juš Kozak in Igo Gruden s svojimi epigrami. Ti so s partijsko linijo polemizirali o Engelsovem odnosu do nacionalnega vprašanja, po izidu Dialektičnega antibarbarusa se je sem prenesla tudi debata o smislu umetniškega ustvarjanja, pa tudi o načinu boja in njegovih etičnomoralnih sredstev. Drugo gibanje se je omejevalo na ljubljansko univerzo, kjer je prišlo s strani organizirane levice do anateme skupine študentov okrog glasila 1551 in Slovenskega kluba, ker so podvomili v absolutno pravilnost Stalinove politike. Od zunaj se je tega spora dotaknil in nanj delno tudi vplival krščanski socialist Edvard Kocbek, ki se je najprej sprl z uradno Cerkvijo, po tem, ko je v svojem Dejanju objavil novelo Igor belgijskega pisca Plisniera (o temeljnih eksistencialnih vprašanjih, ki jih kominternovska politika radikalno zaostruje) in javnost informiral o Krleževih sporih v Zagrebu in Beogradu, pa se je kljub različnim nazorom zbližal z anatemizirano skupino študentov iz Slovenskega kluba. Družili so jih predvsem pogledi na Sovjetsko zvezo.

Knjigo zaključuje vprašanje kompromisa in posledic, ki naj bi jih ta spor imel predvsem v partijski in povojni jugoslovanski politiki, ko je bil tako rekoč pozitivno presežen. Vloge predvojnih dvomov nikakor ne gre zanemariti pri tako pomembni odločitvi vodstva KPJ, kot je bil prelom s Stalinom leta 1948. Prav Marko Ristić ga je kot ambasador nove Jugoslavije pričakal v Parizu. Prav tako ne smemo pozabiti, da je vodstvo KPJ pred vojno doživljalo pritiske s strani Kominterne in bi bila KPJ mogoče razpuščena, ko Partija ne bi ostro nastopila proti stališčem nepartijske levice. Tista KPJ bi bila tako onemogočena odigrati zgodovinsko vlogo, ki jo je odigrala tako med vojno, kot leta 1948.

Ervin Dolenc

---

*Pogledi na Sovjetsko zvezo, zbornik, KRT 29/1985, 341 strani. Izbral, uredil in spremno besedo napisal Marko Jenšterle.*

---

Zbornik člankov o Sovjetski zvezi, ki so izhajali v slovenskem klerikalnem (Slovenec) in liberalnem (Jutro) dnevniku od začetka leta 1930 do septembra leta 1940 nam kaže svojevrstno podobo enega najstrašnejših totalitarizmov dvajsetega stoletja. O kakršnemkoli zgodovinskem razvoju ali stanju v Sovjetski zvezi tega časa skozi te članke seveda ne bi mogli govoriti. Upoštevati moramo, da so predvsem v Slovincu, pa tudi v Jutru, dogodke in poročila izkoriščali za svojo propagandno vojno proti komunizmu in jih večkrat v ta namen tudi prirejali, poudarjali ali sploh pisali. Med komunisti so bili zato njihovi komentarji sprejeti z zadržki, imeli so jih za napihovanje stvari. Vendar kjer je dim, je ponavadi tudi ogenj. Dejstev namreč ni mogel nihče zanikati. Če je Stalin okrog sebe pobijal najtesnejše Leninove sodelavce, najpomembnejše partijske ideologe, katerih dela so v milijonskih nakladah težila police najrazličnejših knjižnic, če so časopisi poročali o ogromnih množicah kmetov, ki se upirajo kolektivizaciji, če so bralci lahko prebrali poročila o strahotah koncentracijskih taborišč, o množičnem izganjanju intelektualcev, potem je pri vseh tistih, ki so znali kritično

razmišljati o teh stvareh, nujno moralo priti do konflikta z uradno partijsko linijo, ki teh vprašanj v tistem času ni štela za bistvena. Na tej točki se ti članki dotikajo tudi spora na kulturni levici, tako na Hrvaškem in v Srbiji, kot v Sloveniji, saj je sam Miroslav Krleža večkrat poudaril, da so bili stalinistični procesi jedro spora. Še posebej to velja za dogajanje okrog Slovenskega kluba na ljubljanski univerzi v času sovjetsko-nemškega sporazuma in sovjetsko-finske vojne. Potrditve za svoje dvome v uradno partijsko politiko so dvomljivci na levici dobivali tudi v pričevanjih nekaterih naprednih piscev, ki so se šli v Sovjetsko zvezo na lastne oči prepričati, kaj se tam res dogaja. Najpomembnejše delo je leta 1936 objavil znani francoski pisatelj, propagandist in navdušenec ruske revolucije, André Gide. Knjigo »Retour de l'USSR«, ki je v dobrih treh mesecih doživela okrog 200 izdaj, je Slovenec že februarja 1937 objavil v trinajstih nadaljevanjih. Podoben obrat in razočaranje nad Sovjetsko zvezo je opisal tudi francoski pisatelj Roland Dorgelès v pričevanju »Kaj sem doživel v Rusiji«, ki ga je Slovenec objavil pozimi 1938 v 31 nadaljevanjih.

Ob upoštevanju namerne pristranskosti pa nas, kljub vsemu, z današnjega gledišča in vedenja marsikateri članek s svojo objektivnostjo in sorazmerno pravilnimi ocenami naravnost preseneti. 177, po dolžini, informativnosti, objektivnosti in utemeljenosti dokaj različnih člankov, objavljenih skozi 11 let, nam tako več ali manj pokaže seznanjenost takratne slovenske javnosti z dotičnim dogajanjem. V začetku tridesetih let sta zavzeli večji prostor v poročilih o Sovjetski zvezi odnos sovjetskih oblasti do vere in cerkve, ter kmetijska politika. To je povsem razumljivo tako glede takratnega dogajanja v Rusiji, kot na značaj in strukturo bralcev časopisa Slovenec. Sredi desetletja so bili po umoru Kirova seveda v ospredju nenehni procesi in razkrinkavanja Leninovih in Stalinovih najbližjih sodelavcev. Veliko publicitete je v tem času užival tudi Trocki s svojimi skrajno levičarskimi idejami in ocenami dogajanj v domovini. Vseskozi jih je zanimala vloga in položaj sovjetske inteligence. Proti koncu pa ugibanja o skrivnostih sovjetske strahovlade vse bolj bledijo v že nekoliko apatična poročila. Nekateri pričakujejo »Napoleona«, večini je jasno, da take vladavine niso preveč obstojne, pričakujejo drugačen razplet... Vse je seveda presenetil pakt z Nemčijo, medtem, ko so napad na Finsko po prvem presenečenju doumeli pravzaprav kot radikalizacijo dotedanje sovjetske zunanje politike.

Bralec se torej v zborniku lahko prepriča, da je bila javnost o vsem, kar se je pomembnega dogajalo v Sovjetski zvezi še kako dobro obveščena in nikakršno zatrjevanje starejših revolucionarjev, da za moralno in idejno vprašljiva dogajanja v Rusiji niso vedeli, ne more držati.

Ervin Dolenc